

II. Meşrutiyet Dönemi İktidar Oluşumu Sürecinde Basının Rolü

Ayşe Güher Gülaçar*

“Basın bir milletin kalbi, fikri, hissidir.”

Saffet Ziya

Özet

Bu çalışmada, II. Meşrutiyet dönemi iktidar mekanizmasının kurumsallaşma sürecinde basının araçsallaştırılmasını ve bir meşruyet kaynağı olarak kullanımını ele alınmıştır. Bilindiği gibi meşruyet, yani geçer, kabul edilebilir olma tarihsel süreç içerisinde hep var olagelmıştır. İslam öncesi dönemde meşruyet, Tanrı’dan kut alma ile sağlanmaya çalışılırken İslami dönemde “zillullahi fi’l arz” yani Allah’ın yeryüzündeki gölgesi sıfatıyla sürdürülmüş ve zaman içerisinde farklı İslami öğeler eklenmiştir. Her iktidar ideal olan bir düzeni öncelikle yaratarak, daha sonra ise bunun gerekliliği noktasında çeşitli araçlar ile kendi egemenliğini kurma yoluna gidecektir. Çünkü toplumun yeniden inşası, ortak bir algı oluşumunu gerekli kılar. II. Meşrutiyet döneminde Hürriyet, Meşrutiyet, Terakki gibi kavramların ortak bir hedef olarak benimsenmesi toplumun dönüştürülebilmesi noktasında önem taşıyacaktır. Kitle hareketinin gerçekleştirilebilmesi, iktidar mekanizmasının kullanmış olduğu aygıtlarda tezahür eder. İktidarın geliştirmiş olduğu yöntem onun devamlılığını sağlama noktasında da önemini koruyacaktır. II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki partisinin, meşruyetini gerçekleştirme noktasında halkın desteğini sağlamak adına basını kendi yayın organları ile araçsallaştırması bizim bildirimizin de ana temasını oluşturmaktadır. Bu dönemde yeni siyasal partilerin oluşması, halkın desteğinin sağlanması için çeşitli faaliyetlerin gerçekleşmesine sebebiyet vermiştir. Bu noktada İttihat ve Terakki partisinin meşru yönetim hakkında halkın bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesine önem verdiği, basın aracılığı ile yeni düzen ve getirilen hakların duyurulması, iktidarın ve düzenin korunması için basına hususi önem verildiği bilinmektedir. Biz de çalışmamızda II. Meşrutiyet dönemi gazeteleri üzerinden basının, iktidarın bir aracı olarak kullanımını inceleyeceğiz. Kavramların, zihni dönüşümün sağlanmasında kullanımı ve bunun kurulu düzenin sürdürülebilmesindeki örnekleri, dönemin gazeteleri incelenerek değerlendirilecektir. Basının sadece bir aktarım aracı olmadığı, gerçekleştirilen eylemlerin meşruluğunun sağlanmasında ve kontrolünde hususi önem taşıdığı sonucu çıkarılmaktadır. Bizim çalışmamız dönem içerisinde kullanılan hedef kavramların kullanım amaçlarından biri olan meşruyet üzerine eğilerek basındaki yansımalarını ele alacak ve dönem içerisinde oluşan zihniyete nasıl etki ettiği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Meşrutiyet, Basın, iktidar.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, guhergulacar2012@gmail.com. (ORCID ID: 0000-0003-4262-674X)
(Makale Gönderim Tarihi: 19.06.2018; Makale Kabul Tarihi: 11.10.2018)

The Role of Press Within Creation of the Rule During the II. Constitutional Period

Abstract

This study tackles with the use of press as a tool and a source of legitimacy within the period that the governing mechanism institutionalised in during II. Constitutionalism. As commonly known, legitimacy, the state of being considered as valid, in other words, has always sustained its existence during history. While it was provided through the *kut* belief in the pre-Islamic period, it was *zillullahi fi'l arz* (Allah's shadow on Earth) that helped it being maintained in Seljuk and Ottoman eras. The ruling mechanism always tends to create an ideal order, followed by maintaining its sovereignty over it through defending its necessity with use of various tools. That is because the construction of a society is directly related to formation of a mutual perception. In the period this study handles, use of concepts such as *liberty*, *constitutionalism*, *progress* among those benefited on the way to transform the society. The mass transformation is manifested in the tools utilised by the ruling mechanism. The method developed by the rule sustains its significance in maintaining the rule's sustainability. *İttikat ve Terakki* (Union and Progress) Party's use of press through its own press agencies so as to receive public's support in supplying its legitimacy is selected as the main theme in this report. Formation of new political parties in this period brought about the provision of public's support and execution of varied activities. Concordantly, it is seen that *İttikat ve Terakki* (Union and Progress) Party stresses on preservation of the order through announcement of new regulations and gained rights through press so as to inform the society on constitutional government. Respectively, this study investigates the use of press through the newspapers published as a tool of the rule during II. Constitutionalism. Use of concepts in transformation of the common mind to sustain the order is examined through the newspapers of the period. Thus, it is inferred that the press is used not only as a mean of transfer but also in controlling and sustaining the legitimation of actions taken. Within this frame, this study discusses the reflection of legitimacy, the reason target concepts such as *liberty* are promoted, in press and its contribution to the mindset formed in the period.

Keywords: II. Constitutional Period, press, rule.

Basın Kavramı Üzerine

İnsanın merak duygusu, anlama ve öğrenme çabası ile karşılık bulan ve süreklilik arz eden bir durumdur. Buna binaen çevresinde yaşamış olduğu olayları anlama ve anladıklarını duyurma ihtiyacı duyar. Zihninde var olan algıyı anlaşılabilir kılmaya ve ona meşruiyet sağlama isteği bu durumu pekiştirir. Aynı zaman da düşüncesini genel geçer kılabilmek için ifadesinde örnekleme, kanıtlama ve çoğulluğu sağlama gibi yöntemleri kullanır. Yazı kendini ifade edebilmede, sahip olduğunu düşündüğü gerçeğini ortaya çıkarmada ve anlaşılma arzusunun bir ürünü olarak tarihsel süreç içerisinde önemini

korumuştur. Bu düşünce basının oluşmasında mühim bir role sahiptir. XV. yüzyılda matbaanın icadı ile fikir ve düşüncelerin geniş ölçüde yayılması sağlanmış, basma ve yayma anlamına gelen (Presse) basım sanatı bunun bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.¹ Tarihi eyleyen ve kaydeden insanın idrak biçimi ve bunu yansıtmaya aracı olarak basın, maddi hayatın üretilmesinde ve aktarılmasında hususi öneme sahiptir. İletişimin tesisi insan düşünce ve davranışlarındaki ortaklığı belirlemede de rol oynar. Bu yönüyle basın üzerinden tutulan kayıt ve görsellerin toplumsal hafızadaki yerini tespit edebilmemizi mümkün kılar. Bu durum aynı zamanda onun kontrolünün sürekliliğini de etkiler.²

Kişinin düşünme yeteneğinin sınırlandırılması veya engellenmesi düşünülemez ve zaten mümkün değildir. Düşünce özgürlüğü ise bu eylemin açıklanması imkanı sunulduğunda gerçekleşir. Bu olanağın kullanım aracı ise basındır.³ Basın iktidarın otoritesini sınırlayabilme gücünü elinde bulunduran ve kişilerin hakkını koruyan, aynı amaca hizmet eden diğer kurumlardan daha etkili olabilmektedir. Bu yüzden yasama, yürütme ve yargı erklerinin yanı sıra dördüncü kuvvet olarak kabul edilmektedir.⁴ Basının kapsamı dahilinde, dar anlamda gazete ve dergilerin olduğunu söylemeliyiz. Yayım kavramı ise, basın kavramının dışında kalan ancak basılı olan ürünleri kapsamaktadır. Basının belirgin özelliği belirli zamanlarda basılıp yayınlanmasıdır. Buradan hareketle basını *"haberleri ve fikirleri toplama, değerlendirme, işleme ve bunları başkalarına ileterek kamuoyu oluşturma sanatını mümkün hale getiren yazılı kitle haberleşme aracı"* olarak tanımlayabiliriz.⁵ Napolyon daha farklı olarak; *"hükümetin kararlarını destekleyen, onun istediği şekilde hareket eden matbuadır."* Derken gazeteyi hükümetin sesi, basını da bir propaganda aracı olarak görür.⁶ Lenin ise *"Gazete, ihtilalin en etkili silahıdır."* Derken bu aracın iktidarın emrinde olması gerektiğini belirtmiştir.⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere aslında gazete bir kamuoyu oluşturma aracı olarak amaca hizmet noktasında kullanılmak istenmiştir. Burada hakim olan unsurların düşünce ve faaliyetlerinin meşrulaştırılmasında bir araç olarak gazeteyi görmekteyiz. Bu nedenle iktidar kavramı üzerinden basın ilişkisinin ele alınması uygun görüldü.

¹ Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul, 1982, s. 23.

² Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, Ankara, 1996, s.11-14.

³ Cahit Özbay, *Dünyada ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi*, İstanbul, 2014, s.127.

⁴ Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devletindeki Görünümü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2002, C.51, S.3, s. 66.

⁵ Özbay, a.g.e., s. 17.

⁶ Ahmet Ayhan, "Gazete Yarındır Yarın Gazetenin Olacak", *Gazete Nedir Ne Değildir? Ve Basın Özgürlüğü*, İstanbul, 1987, s. 24.

⁷ Vahap Okay, *Babialı Konuşuyor*, İstanbul, 1989, s.18, 19.

İktidar Kavramı ve Basın İlişkisi

Sözlükte “bir şeyi yapmaya gücü yetmek, yapabilmek” anlamına gelen iktidâr kelimesi⁸ devlet ile olan ilişkisi bağlamında ele alınmalıdır. Marx ve Weber iktidarı, devlet ile olan bağıntısından hareketle tanımlamışlardır. Weber, devlet tanımında “insanın insan üzerinde meşru yani meşru olduğu iddia edilen şiddet araçları yoluyla egemenlik kurulduğunu”, Marx ise; “Devletin, egemen sınıfın elindeki bir tahakküm aracı olduğunu” belirtir. C. Wright Mills ise, “tüm siyaset iktidar mücadelesinden ibarettir.” der.⁹ Bu tanımlardan yola çıkarak şunu ifade etmek yerinde olacaktır: Her iktidar ideal olan bir düzeni öncelikle yaratarak, daha sonra ise bunun gerekliliği noktasında çeşitli araçları kullanarak kendi egemenliğini kurma yoluna gidecektir.

Bilindiği üzere bir iktidar mekanizmasının oluşumunda halkın katılım ve desteği hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda fikirlerin, düşüncelerin halka ulaşması ve beraberinde oluşturulan kolektif düşün ile harekete geçilmesi söz konusudur. Bunun gerçekleşebilmesi ise, iktidarın kendi meşruiyetini belli araçlar yoluyla sağlamasına dayanmaktadır. Meşruiyet, “benimsenen değerler sistemine yani din, ahlak, hukuk, gelenek ve görenek gibi farklı kaynak ve yaptırıma sahip sosyal düzen kurallarına uygunluğu ifade eder.” Siyasi anlamda meşruiyet, yöneten ve yönetilenler arasında, yönetenlerin tasarruflarını ve davranışların içeren bir kavram olarak kullanılır. İktidara gelme ve sürdürme noktasında genel kabullere ve siyasi ahlaki değerlere uygunluk olarak tarif edilmektedir. İktidarın devamlılığının sağlanabilmesi noktasında belirtilen şartların sağlanması yahut bu şartları taşıdığına halkın inandırılması gerekir.¹⁰ Bu nedenle gerçekleştirilen eylemlerin halka duyurulması ve izah edilmesi, akabinde oluşturulan kamuoyu ile istenilen algının oluşması gerçekleşir. İktidar mekanizmalarının kendi meşruiyeti adına üretmiş olduğu kavramlar bu noktada destek olur. Yeni bir iktidarın kendi tekelinde ortaya atmış olduğu kavramlar, kolektif belleğin oluşumunda mühim rol oynar. Kavramların zihni dönüşüme tesiri, toplumun yeniden kurumsallaşmasını meydana getirir. Bu kurumlar da ideolojik bir aygıtla dönüştürülür.¹¹ Basın üzerinden oluşturulmaya çalışılan dil, gelenek, tarihsel

⁸ İsmail Durmuş, “İktidar”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, C.22, s. 56.

⁹ İbrahim Şirin, “İktidar Teknolojileri ve Entelektüeller”, *Düşünen Siyaset*, Ankara, 2005, s. 81.

¹⁰ Bilal Aybakan, İbrahim Kafi Dönmez, “Meşru”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2004, C.29, s.378, 379.

¹¹ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, 1994, 33.

anı birliği, siyasal kadroların kabul ettirmeye çalıştıkları ortak kader duygusu topluma verilmek istenen biçimin araçlarıdır.¹² Bu toplumsal faktörler ortak bir hedef üzerine örgütlenmeyi sağlar.

Haberleri ve fikirleri toplama, yayma ve ulaştırma, siyasi bir teşkilat olan devlet içerisinde icrasına başlandığı zaman resmi makamlar bu faaliyetler ile yakından ilgilenir ve bu faaliyetlere bir takım kurallar koyma yoluna girer.¹³ Bir kitle hareketinin başarısını aslında onun öğretisine, propagandasına bağlandığımız takdirde gerçekten bu başarıyı o kitle hareketinin birleştirici elemanlarına ve nefisinden fedakârlığı telkin için kullandığı araçlara bağlıyoruz demektir.¹⁴ II. Meşrutiyet dönemi basın hayatına etki edecek olan hürriyet, meşrutiyet, terakki gibi kavramlarının bu amaçlar doğrultusunda kullanıldığını belirtmek gerekir.

Basın ve İttihat ve Terakki Bağıntısı

Simge ve sembollerin kullanımı ile bireylerin ve grupların fikirlerini, tutumlarını etkileme yönündeki sistemli çabanın tümü olan propaganda, İttihat ve Terakki Partisinin kendi yayın organları aracılığı ile gerçekleştirdiği bir eylemdir.¹⁵ İktidarın kendini fikirleri üzerinden inşa ettiği, muhalif kesime karşı savunusunu geliştirdiği propaganda, 20. yüzyılda etkinliğini vazgeçilmez kılsa da, 19 yüzyılda modern bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Avusturyalı siyasetçi Metternich'in 1844 yılında yapmış olduğu tanıma göre; "*Kişisel inançların ve yaşam tarzlarının bu inanç ve tarzların olmadığı yere ekilmesi*"¹⁶ dir. Propagandanın aracı olarak basın, devlet otoritesini sınırlayan ve bireylerin özgürlüklerini korumada önemli bir faktör olduğu için, diğer birçok etkenden daha başarılı olabilmekte ve bu sebeple yasama, yürütme ve yargı erklerinin yanı sıra dördüncü kuvvet olarak kabul edilmektedir.¹⁷ Bizim ele aldığımız Meşrutiyet dönemi basını da, en önemli işlevini halka meşrutiyeti tanıtmak ve öğretmek, aynı zamanda ittihatçılığın propagandasını yapmaktan alıyordu. Cemiyetin yayımladığı broşür ve gazeteler bu faaliyeti sürdürmüştür. Basın, özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra toplumsal ve kültürel açıdan

¹² March Bloch, *Feodal Toplum*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, 1995, 361.

¹³ Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, İstanbul, 1959, 13.

¹⁴ Eric Hoffer, *Kesin İnançlılar*, İstanbul, 2011, 68.

¹⁵ Mehmet Kaya, Sinem Siklon, "Bazı Osmanlı Gazetelerinde Siyasal Reklam ve Propaganda (1908-1918)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2012, Yıl 8, S.16, s. 67.

¹⁶ Aytül Tamer, "İttihat ve Terakki Kendini Anlatıyor: Cemiyetin Propaganda Broşürleri", *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, Edit. Hakan Aydın, Konya, 2010, 173.

¹⁷ Özkorkut, a.g.m. , s.66.

yeni bir zihniyet inşası ve yaşam tarzını Osmanlı toplumuna ekmeye çalışmıştır.¹⁸

İttihatçılar kendilerinden önceki aydınlardan halk için çalışmanın bir fazilet olduğu yönündeki hakim düşünce ile ayrılırlar. Bu çalışmanın şekli ise; halkı eğitmek ve ona her şeyin üstünde olan kanunları öğretmek ve onu bir müttefik haline getirmekle olacaktı.¹⁹ Siyasi birimler basının henüz kazanılmış özgürlüğünü halkın fikrini etkilemek, desteği artırmak ve hatta kendi gazete organlarıyla soylentiler yaymak için kullandılar.²⁰ Bu sebeple pek çok siyasi reklam ile algı yönetimi oluşturmaya çalışmışlardır. Siyasal reklamı, *“aday ya da parti tarafından, medyadan yer ve zaman satın alınarak, seçmenlerin tutum ve davranışlarını söz konusu aday veya parti lehine yönlendirmek amacıyla geliştirilen mesajların hazırlanıp yayınlanması ile ilgili bir siyasal kampanya yahut iletişim faaliyeti”* olarak tanımlayabiliriz. Burada amaç en kısa sürede zihinsel ve duygusal etkide bulunarak, parti ya da aday hakkında farkındalık oluşturmaktır.²¹ Dolayısıyla kendini kitlelere kabul ettirme amaçlı siyasi örgütler ile halk arasında bir köprü olan basının gelişmesi paralellik gösterecektir.²²

Meşrutiyetin ilanı akabinde İttihat ve Terakki Partisi üyesi Kazım Karabekir, kendilerine ait bir gazete olmadığı için Hüseyin Cahit Yalçın'a giderek gazetenin Parti organı olarak çıkması yönündeki isteklerine Hüseyin Cahit Bey: *“Ben müstakil adamım reyimde böyle kalmak isterim. Fakat müstakil olarak çıkaracağım Tanin gazetesiyle cemiyete yardım ederim.”* şeklinde karşılık vermiştir. Kazım Karabekir'in ise: *“Bizim ilk günlerde elimizde bir gazete çıkaracak kadar paramız olmadığından Hüseyin Cahit Bey'in bu düşüncesini kabul ettik. Hüseyin Kazım Bey vasıtasıyla cemiyetin bir gazete çıkarıncaya kadar tebliğlerini Tanin'e vereceğini ve Hüseyin Cahit Bey'in tamamıyla müstakil kalmasını uygun bulduğumuzu bildirdik.”*²³ şeklindeki ifadesi gerçekleştirilecek olan eylemlerin meşru bir zemin içerisinde izah ve kabulünde basının araçsallaştırılmasının önemini fark ettiklerini gösterir.

¹⁸ Tamer, a.g.m., s.174-177.

¹⁹ Şükrü Hanioglu, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İstanbul, 1985, s. 609.

²⁰ Palmira Brummett, *Image And Imperialism in The Ottoman Revolutionary Press 1908-1911*, New York, 2000, s.53.

²¹ Kaya, Siklon, a.g.m., s.66,67.

²² Cavit Orhan Tütengil, *Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği 1867-1967*, İstanbul, 1969, s.29, 30.

²³ Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İstanbul, 2014, s. 202.

Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin gazetesindeki 1 Ağustos tarihli yazısında kaleme aldığı şu satırlar ise halkın yönlendirilmesi noktasındaki aciliyeti vurgular mahiyettedir: *“Kanun-i Esasinin mevkii tatbiki konulacağı ilan edildiği gün kimse bunun ciddiyetine inanmadı. Herkes bunu Efkar-ı Nass'ı avutmak için bir girişim ad etti. Şimdiye kadar hükümetin hiçbir icraatında iyi niyet eseri göremeyen halkın kanunu-i esasi ilanı kadar mühim bir hadiseyi de şüphe ile telakki etmesi tabii idi. İşte bu sırada en büyük vazife Babialî'ye düşüyordu. Efkar-ı nass'ı tatmin edecek girişimler bir an önce yapılmalıdır.”*²⁴ Yine Tanin'de çıkan İsmail Hakkı'nın 6 Eylül Tarihli “Matbuat ve Efkar-ı Umumiye” başlıklı yazısında; “Basın mı efkâr-ı umumiye'ye tercüman oluyor, efkar-ı umumiye mi basının fikirlerini meydana getiriyor? sorusu Efkar-ı Umumiye ile basının birbirinin adeta vazgeçilmez lüzumlusudur.” cümlesi ile karşılık bulmuştur.

Hedefini, milletvekili seçimleri ve meclisin toplanıp iktidara tam hakim olmasına bağlayan İttihat ve Terakki Partisi de, meşrutiyetin ilanı sonrası geçiş sürecinde ihtiyacı olan desteği kamuoyundan sağlaması gerektiğinin farkındadır.²⁵ Örneğin; bu süre zarfında yayımlanan “Hayye Ale'l Felah” “İttihatçı Nasıl Olunur?”u anlatan bir broşürdür. “Her Osmanlı'nın vazifesi” olan “doğru bildiğimiz fikirleri” ve “vatan selametini” öğretmek, uğrunda can vereceğimize vicdanlarımızla ahdedtiğimiz millet gibi, vatan gibi, meşrutiyet gibi şeylerin ne olduğunu anlamak için herksin anlayacağı yolda bu risaleyi yazıyoruz.” şeklinde yazılış amacı ifade edilmektedir. Bu broşürlerde Hürriyet, Vatan ve Millet gibi kavramların slogan aracı olarak kullanıldığı ve toplum nezdinde hedef kavramlar olarak inşa edildiği de unutulmamalıdır.²⁶ İttihat ve Terakki Fırkası Selanik merkezinin yayınladığı bildiriye yine Meşrutiyetin gerekliliği, milletin namus ve haysiyetinin cemiyetin sorumluluğu altında olduğu, bu yönde hükümetin üzerine düşeni yapacağı ifade edilmiştir.²⁷ Ayrıca gazetelerde artan masrafların sonucu olarak ebatların büyümesi ve akabinde kullanılan reklamlarda yayın faaliyetlerinde yerini almıştı. Bu şekilde açığın kapatılacağı düşünülüyordu. İktidardaki hükümet ise bu aracı, desteği ödüllendirmek veya muhalefeti cezalandırmak için kullanıyordu. Ahmet Emin Yalman'ın Doktora çalışmasında vermiş olduğu rakamlara göre gazetelerin aldıkları ilanlar şöyledir; Alemdar 13cm, Yeni Gazete 23 cm, İkdam 45cm, Sabah 70 cm, İttihat ve Terakki Partisinin sözcülüğünü yürüten Tanin ise, 157

²⁴ Tanin, Nr,14, 17 Recep 1326 (1 Ağustos 1908).

²⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'da Kamuoyu*, İstanbul, 2010, s. 182.

²⁶ Tamer, a.g.m., s.185.

²⁷ Tanin, Nr.3, 6 Recep 1326 (4 Ağustos 1908)

santimlik ilan alıyordu.²⁸ Tanin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Serbesti-i Matbuat" başlıklı yazısında dönem içerisinde basının artan önemi şu şekilde karşılık bulmuştur: "Bir cemiyeti beşeriye içinde bugün etki icra eden kuvvetlere artık matbuat da dahildir. Diğerlerine nazaran pek yeni olan bu medeniyetin evladı az vakit içinde arkadaşlarını adeta hükümsüz bırakacak bir şiddet ve istiklal ile nüfuzunu his ettirmeye başlamıştır. Basın bu kadar yayılıp ilerlemeseydi Efkar-ı Umumiye bir şekil ve hüviyet kesb edemezdi, vücut bulamazdı. Bugün bir milletin efkar-ı umumiyesi basın sayesinde dünyanın bakışına çıkabilir.." ²⁹ Dönem koşulları dikkate alındığında İctihad, Mizan, Meşveret, Osmanlı ve Şurayı Ümmet gibi önde gelenlerinin hürriyetin ilanında, anayasanın yürürlüğe konmasında ve 1909'da yapılan değişimlerde, saltanatın hukukunun sınırlandırılmasında etkili olduğunu söylememiz lazım.³⁰

Meşrutiyet Dönemi Basın Hayatı

24 Temmuz 1908 tarihli İstanbul gazetelerinde çıkan bildiri meşrutiyetin yeniden ilanı ve 1876 anayasasına göre seçimlerin tekrar yapılacağını bildiriyordu. Gazeteciler, derhal toplanarak bir dernek kurmaya karar vermiş, akabinde o günden itibaren yazı provalarını sansür kuruluna göndermeyi reddetmişlerdir. Bu kararın o gece yürürlüğe konması üzerine sansür memurları gazete kapılarından geri çevrilmiştir. 25 Temmuz 1908 sabahı uzun bir aradan sonra gazeteler ilk defa sansürsüz çıkmıştır. O günlerde çıkan gazetelerden en çok övülen kavramlar: anayasa, özgürlük, eşitlik ve meşrutiyettir. 31 Kazım Karabekir'in hatıralarında o gün şu şekilde anılmaktadır; "25 Temmuz cumartesi günü bütün cemiyet efradının da yardımıyla her tarafta gösteriler yapıldı. Bugünkü gazeteler birinci sayfalarda tuğra altında kalın "padişahım çok yaşa" ve daha altında da dünkü Cuma selamlık resm-i âlisini yazıyorlardı. Kanun-i Esasi maddeleri de yazılmıştı ve Meclis-i Mebusan'dan da bahsedilmişti. Fakat Sultan Hamid hakkında methiyeler dolu idi. Satır aralarında boşluklar bırakılarak buralara, "padişahım çok yaşa" sıkıştırılmıştı.³² Meşrutiyet basın hürriyetine geniş özgürlükler sunan bir rejimdi. Bu ortamdan istifade etmek isteyen hürriyetçiler İstanbul'da gazete çıkarma çabalarına girişmiş ve istibdat aleyhine yazılar kaleme alınmıştı. Sansürün de ortadan kalkmasıyla İstanbul'a tam bir hürriyet havası hakimdi. Meşrutiyetin ilan edildiği yıl içerisinde yayını devam etmekte olan gazeteler; Ahmed Cevdet Bey'in çıkarmış olduğu İkdam, Mihran

²⁸ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul, 2006, s.105.

²⁹ Koloğlu, *a.g.e.*, s.187.

³⁰ Uygur Kocabaşoğlu, *"Hürriyet"'i Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*, İstanbul, 2010, 6. 31; Özbay, *a.g.e.*, s.135.

³² Karabekir, *a.g.e.*, s.203.

Efendi'nin çıkardığı Sabah gazetesi, Saadet ve Ahmed Mithad'ın Tercüman-ı Hakikat adlı gazetesiydi. Meşrutiyet sonrası çıkan ilk gazeteler ise; 2 Ağustos 1908 tarihli Hüseyin Cahit'in Tanin'i ve Abdullah Zühdü Bey'in Yeni Gazetesi olmuştur. Bu dönemde halkın zihninde yer eden "hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet" kavramları yeniden hayat bulmuştu. Yine bu dönemde sansürden sorumlu bakan Ebulmukbil Kemal vazifesinden ayrılmış ve yerine meşrutiyetin ilk matbuat müdürlüğüne Mehmed Tefik Bey getirilmişti.³³

24 Temmuz 1908'den 13 Nisan 1909'a kadar süren dokuz aylık süre basın noktasında özgürlükler dönemi olarak adlandırılmıştır. Bu süre zarfında bir çok siyasi cemiyet oluşmaya başlamış ve düşüncelerini, yayın organları aracılığı ile yayınlayıp aktarabiliyorlardı. Fakat bir süre sonra siyasal gruplaşmaların keskin bir görünüm arz etmesi ile bu durum basına yansımış ve hükümet bu tartışma ortamının sorumlusu olarak gazeteleri göstermiştir.³⁴ Yine aynı dönemde siyasi güç padişahlık, İttihat ve Terakki ve matbuat arasında dağınık bir görünüm sergiliyordu. Fakat aynı zamanda İttihat ve Terakki Partisi, iktidarı tam olarak ele almamış olmasına rağmen yapılan veya yapılması düşünülen bütün işler hakkında fikir ortaya koyuyor, "denetleme iktidarı" olarak isimlendirilen bir gücü temsil ediyordu.³⁵ Yeni rejim toplumun her kesimi tarafından coşku ile karşılanmış ve ilerlemenin kaynağı olarak görülmüştür. Yeni asır gazetesi başyazarı Fazlı Necip'in meşrutiyet için kaleme almış olduğu yazısında; "İşte bugün biz, Meclis-i Mebusan'ın açılmasıyla insanlık topluluğu içinde, bütün milletler gibi ergin, hür, seçkin bir mevki almış oluyoruz. Şimdiye kadar bütün medeniyet dünyası gözünde biz aciz ve belki de aşağı ve zavallı bir düzeyde bulunmaktan kurtulamıyorduk. Hür ve medeni milletler bizi kendileriyle aynı seviyede saymaya tenezzül etmiyorlardı." ³⁶ İlerleyen zamanda muhalif kanatta yer alacak olan Volkan gazetesi yazarı Derviş Vahdeti de yine ; "Şu gönül alıcı hürriyet devri öyle bir eşitlik devridir ki! Bunun kadrini bilmemekten büyük hata olamaz. Gerek Emevilerin gerek Abbasilerin hilafetleri devrinde bile İslamiyet bu derecede bir hürriyete sahip olmamıştı."³⁷diyerek rejimin yanında yer aldığını belirtmiştir.

33 Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Ankara, 1971, s.170-171.

34 Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi 1831-1923 Tanzimat Meşrutiyet Milli Mücadele Dönemleri*, İstanbul, 1990, s.184.

35 Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası İkinci Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar*, İstanbul, 2012, 39-41.

36 Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1994, s.66.

37 Kabacalı, a.g.e., s.67.

“24 Temmuz günü Osmanlı ülkesinde hiçbir suç işlenmediğini” belirten Halide Edip Adıvar’ın bu saptaması, halktaki coşku ve geleceğe güven noktasındaki desteğini önemli ölçüde yansıtmaktadır. Bu atmosferi “basın patlaması” olarak anabileceğimiz bir dönem takip edecektir. 1908 başında 120 süreli yayın varken, ilk 7 ayda bu sayı 750’yi bulacak ve tirajlarda fazlasıyla katlanacaktır.38 1909 yılına gelindiğinde, İstanbul’da 100 den fazla gazete çıkıyordu. Dönem içerisindeki yayın sayılarına dair farklı görüşler mevcuttur. Örneğin; Orhan Koloğlu’nun vermiş olduğu rakamlara göre, 1908 yılı başlarında ülke sınırları içerisinde toplam 120 gazete ve dergi varken Meşrutiyet’in ilk yedi ayında 730 imtiyaz alınmış, İstanbul’un 52 olan yayınları 377’ye ulaşmıştır. Bütün ülkedeki yayınların yarıdan fazlası ise (399)Türkçedir. Rumca 109, Arapça 67, Fransızca 36, Ermenice 34 imtiyaz alınmıştır.39 Fransa’da yayımlanan *Revue du Monde Musulman* dergisi 1909 Mayıs-Ağustos sayısında ise, 29 Temmuz 1909 tarihinden itibaren imparatorlukta yayınlanan süreli yayın sayısını tüm dillerde toplam 739 olarak veriliyordu. Mehmet Seyitdanlıoğlu, 660 gazetenin yayın hayatına girdiğini ve bunların 357’sinin Türkçe olduğunu, Ali Birinci ve Kudret Emiroğlu’nun hazırladıkları bir başka liste ise; 29 Temmuz 1908’den yaklaşık 1909 Mart ayına kadar imtiyazı alınmış Türkçe süreli yayınların toplamının 377 olduğunu belirtmektedir. 31 Mart hadisesi olarak anılan olayın akabinde ise bu sayı ancak 48dir ve sadece 12 si Türkçe yayın yapmaktadır. Babıali Baskını, Mahmud Şevket Paşa suikasti ile bu durum kalıcılığını sürdürmüştür. 40 Meşrutiyet sonrası günleri anlatan bir gözlemci yayın faaliyetleri konusunda; “1908 devriminden sonra açık göz işadamları İstanbul’dan taşraya Türkçe, Ermenice, Rumca matbaalar taşıdılar, ama yetmedi; 1908 yılı sonlarında Anadolu’nun hemen her kentinde, Türk girişimcilerine ait özel basımevleri kuruldu.” Bu ortamda her fikrin savunucusu yayın organları belirdi. Dönemin asıl karakteri ise; her fikrin kendine özgü oluşturduğu “fikir karmaşası” ya da “fikir anarşisi” olarak tanımlanabilir.”41 Demektedir. Aslında İttihat ve Terakki Partisi taraftarlarınca da daha sonra “kargaşa” olarak belirtilen bu dönem ilerleyen zamanlarda yapılacak olan kanun ve eylemlere bir meşrutiyet zemini oluşturmak amacıyla araç olarak kullanıldığını gösterecektir. Bu süre zarfında basın İttihatçı olanlar ve olmayanlar şeklinde kutuplaşma evresini tamamlayacak ve muhalefetin ortak bir zeminde buluşacağı fikriyatın temellenmesine sahne olacaktır. İttihat

38 Barış Doster, “Jön Türklerin Birikimi ve Cumhuriyet”, *Orhan Koloğlu Armağanı*, Yay. Haz.,Orhan Çolak, İstanbul, 2009, s. 178.

39 K. Yust, *Kemalist Anadolu Basını*, yay. Haz. Orhan Koloğlu, Ankara, 1995, s. 202.

40 Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s.7, 8.

41 Orhan Koloğlu, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, C.1, s. 90.

yanlısı gazeteleri; Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin, Ebuzziya Tevfik'in Yeni Tasvir-i Efkârı, İbrahim Hilmi'nin çıkardığı Millet, Samih Rifat'ın İttifak, Ubeydullah Efendinin İttihad'ı, Ali Efendi'nin Basiret, ayrıca Paytaht, Servet, Ahali, İstiklal, Metin, Saadet, Zaman, Vakıf gazeteleri iken Ali Kemal'in çıkarmış olduğu İktidar ise kuvvetli bir muhalefete geçmişti. Mizancı Murat'ın Mizan, Mevlanzade Rifat'ın çıkardığı Serbesti ve Ahmed Samim'in çıkarmış olduğu Sadayı Hak da devrin önde gelen muhalif gazeteleri arasında yer almaktaydı.⁴²

Mevlanzade Rifat'ın yönettiği Hukuk-u Ulumiye ise, Fedakaran-ı Millet Cemiyetinin yanın organı olup İttihatçılara karşı sert eleştirilerde bulunmaktaydı. Serbesti gazetesi de yine Hukuk-u Ulumiye kapatıldıktan sonra Mevlanzade Rifat'ın çıkarmış olduğu muhalif gazetelerdendir. Osmanlı; Ahrar partisinin yayın organı olarak Süleyman Nazif tarafından yönetilen, Volkan gazetesi ise; Derviş Vahdeti ile anılan muhalif bir gazetelerdendi.⁴³

Ahmet Emin Yalman hatıralarında o günleri şöyle tasvir etmekteydi; "1908 Meşrutiyetinden sonra çıkan gazetelerde, bilhassa sayısı pek çok olan haftalık mizah dergilerinde istibdat adamlarına karşı yapılan hücumlar günden güne artıyordu. Journaller şimdi Yıldız'a değil, gazetelere akıyordu. Meşrutiyetin ilanının daha ilk günlerinde bir istibdat adamı avı başlamıştı. Eski nazırlar, saray adamları, jurnalcileri takım takım tevkif etmişler, Zabtiye nezaretine tıkmışlardı. Eski azametli adamlar kaçacak delik arıyorlardı."⁴⁴ Özellikle şahıslar üzerinden sürdürülen tartışmalar gündemi meşgul etmekteydi. Her siyasi fikrin kendine matbuatta yer edinebildiği ve görüşlerini açıkça belirtebildiği bir dönemdi. Matbuat halka doğru ve halk için gerçekleştirilen bir eyleme dönüştü. Meşrutiyetle beraber gazeteler politik faaliyetlerini artırmışlar ve fikir noktasında halkı etkileme çabası içerisine girmişlerdir. Edebi ilaveler ve edebiyatın gündelik tarihe eklemlenmesi de bu dönemde sayılması gereken yeniliklerdendir. Ayrıca ikinci meşrutiyet hükümetleri, kendilerine kadar düzenli olarak neşredilen Devlet Salnamelerini çıkarmakta zayıf kaldılar ve ancak mali 1326, 1327, 1328 ve 1333-1334 tarihli dört salname çıkarabildiler.⁴⁵ Gazetelerin çoğunun yabancıardan para alması da doğal karşılanmaktaydı. Bunun neticesi olarak emellerine bilerek yahut bilmeyerek alet oluyorlardı. Yabancı hükümetten yahut bankadan para almak, bir gazetenin tıpkı satış gibi, ilan gibi, normal gelir kaynaklarından biri olarak

42 Şapolyo, *a.g.e.*, s.173-175.

43 Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 2003, s. 83.

44 Hamza Çakır, *Osmanlıda Basın İktidar İlişkileri*, Ankara, 2002, s.113-114.

45 Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara, 1943, s.198.

görülüyordu.⁴⁶ Yine bu dönemde gazetelerdeki reklam afişleri, reklam acentelerinin varlığını ve bunların gazetelerle ilişki içinde olduklarını göstermekteydi. Böylelikle basın ilk kez resmi kaynaklar dışında yaşam alanı kazanmıştı. 1908 sonrasında özel reklam gazetelerinin çıkması, basın için reklamın ne derece önem kazandığını kanıtlamaktadır. 1909 Aralık'ında yayına başlayan "musavver Osmanlı Fransız Tacir Gazetesi—adjir Journal Commercial Franco-Ottoman" bunların ilkidir.⁴⁷

II. Meşrutiyet dönemi siyasi grupların politik alanda matbuat aracılığı ile belirginleştiği ve bu amaç doğrultusunda süreli yayınların öneminin hızla arttığı bir döneme tekabül etmektedir. Bu sebeple gazeteler kısa ömürlü olup, iktidar hükümeti tarafından kapatılmıştır. Bir cemiyet ya da partinin yayın organı görünümü sergiledikleri için bağlı oldukları kurumlar ile özdeşleştirilmişlerdir. Toplumun örgütlü bir görünüm arz etmesinin yanı sıra gerçekleştirilen kapatmalar ve çıkarılan kanunların neticesinde basın, zayıf bir görünüme dönüşmüştür. Kişisel husumetlerin yanı sıra siyasi konuların ağırlık kazanması habercilik anlayışının ikinci planda kalmasına sebebiyet vermiştir. Basın kanununun çıkarılması ve İttihat ve Terakki Partisinin iktidara hakim duruma gelmesiyle beraber matbuata yasalar ya da mahkemeler yoluyla değil "emirname-i sami" lerle müdahale etmek ve matbuatın "idare-i örfiye"ler eliyle cezalandırılması yoluna gidilmesi tepkilere sebep olmuştur. Dolayısıyla matbuat içerisinde yer alan gruplar, kendisi gibi düşünmeyen ötekileri, suçlama mekanizması doğrultusunda fesatçı olarak nitelenmekte bir beis görmüyordu. Genel bir görünüm olarak basın hürriyetinin içselleştirilemediği ve gücün ağırlık notasına göre şekil aldığı bir dönem olarak ifade edilmelidir.⁴⁸

Basın Kanunu ve Tesiri

Hareket ordusunun İstanbul'a gelmesiyle beraber basın kontrol altına alınmak suretiyle bastırıldı ve sansür yeniden yürürlüğe konuldu, gazeteler kapatılmaya başlandı. Matbuat müdürü değiştirilerek Fazıl Necib Bey getirildi.⁴⁹ Diğer bir hadise ise 31 Mart olayının hemen ardından 28 Nisan 1909'da mebusan meclisine basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yeni bir basın kanunu tasarısı getirildi ve bu, gazeteciler arasında çok geniş tepkilere sebep oldu. Meclis yine de 16 Temmuz 1909'da tasarıyı kabul etti ve 22 yıl yürürlükte kaldı. Bu kanun Fransız Basın Kanunu'ndan olduğu gibi

⁴⁶ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 1973, s.106.

⁴⁷ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları*, İstanbul, 2010, C.II., s. 122.

⁴⁸ Kocabaşoğlu, *a.g.e.*, s.12,13.

⁴⁹ Şapolyo, *a.g.e.*, s. 173.

aktarılmıştır. 50 Hasan Fehmi gibi bazı gazeteciler başyazılarında anti-demokratik olduğu gerekçesiyle matbuat kanun tasarısına karşı çıkmış, meşrutiyetin amaçlarının uygulanabilmesi adına İttihat ve Terakki Partisi'ni sert bir şekilde eleştirerek ordunun da politikadan uzaklaşması gerekliliğini vurgulamıştır. Örneğin Serbesti gazetesinde kaleme almış olduğu bir yazısında şu satırlar yer almaktadır; “Siz bu yetersizlik, bu yeteneksizlikle makamınızda buldukça milletin bugününü ve geleceğini mahvedeceksiniz. Ne olur, milletin çıkarları namına geliniz bir kere de basının öğütlerini dinleyiniz, bize özellikle Avrupa’ya kabinenin hiçbir gizli nüfuz altında bulunmadığını söyleyiniz ve askerinin kesinlikle siyasi konulara müdahalesi bulunmadığını ve hiçbir cemiyete ya da fırkaya girmediklerini ilan ediniz. Daha önce milletin kurtuluş sebebi olan cemiyet bugün yıkımına yol açıyor.”⁵¹ Yine bu kanun tasarısı için mecliste de tepkiler belirmiştir. Sait Bey’in; “Bir kimsenin kötülüğünü gazeteler yazmazsa adamın fenalığı anlaşılmaz. Böyle kimseler önemli işlere atanabilirler, halka zararlı olurlar, vatana ihanet ederler. Bunları aydınlatmak gazetelerin görevidir. Eleştiri ve kötüleme doğru bir şeydir, cezalandırılması gerekmez.”⁵² Sözleri ve Şeyhu'l İslam Mustafa Sabri Efendi'nin “Bir adam hükümetin yaptığı işlerden birini tenkit edebilir. Bunlar ispat olunur şeyler değildir. Hükümet işlerindeki yolsuzluğu eleştirme yetkisini basından alacak olursak basın özgürlüğü kalmaz.”⁵³ diyerek ortaya koymuş olduğu tepki örnek olarak verilebilir. Bu tepkiler, aslında çıkarılmış olan basın kanununun süreç içerisinde geçirmiş olduğu değişimler ve kabulünden çok farklı bir mahiyete dönüşmesi neticesinde meydana gelmiştir.

Osmanlı Meclisi'nin kabul etmiş olduğu Matbuat Kanunu, ruhsat alma mecburiyetini kaldırmış ve muayyen suçlardan mahkumiyeti olmayan 25 yaşından büyük vatandaşların gazete çıkarması için bir beyanname verip makbuz almasını yeterli hale getirmişti.⁵⁴ Meclis ve mahkemelerdeki gizli oturumların yayınlanamayacağı, kanun ve yönetmeliklerin açıklamadığı, bir yazının gazetede yayınlanamayacağı, farklı din ve etnik kökenli insanlara hakaret unsuru bulundurulamayacağı, suç işleme yönünde teşvik içeren yazıların tespiti neticesinde hükümetlerin güvenlik gerekçesiyle gazete kapatma yetkisine sahip olduğu, basın yoluyla şantajın, asılsız ve sahte belgelerle iftiranın suç olarak kabul edildiği, ahlak kurallarına aykırı yazı ve resimlerin yayınlanamayacağı, hanedan, Ayan ve Mebusan meclisi üyeleri ve

50 Topuz, *İkinci Mahmuttan Holdinglere...*, s.85.

51 Kabacalı, *a.g.e.*, s.70.

52 Topuz, *İkinci Mahmuttan Holdinglere...*, s.85-86.

53 Fahrettin Korkmaz, *Tarihsel Süreçte Türkiye’de Basın Özgürlüğü*, Ankara, 2005, s.46.

54 Ali Arslan, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Rum Basını*, İstanbul, 2005, s. 35.

resmi kişilerin korunmasının maddeleştirildiği, padişaha yazıyla hakaretin cezasının 3 aydan 3 yıla hapisle cezalandırıldığı bir görünüme sahipti.⁵⁵ Lakin bu kanun, kısa süre içerisinde getirilen düzenleme ve eklemeler ile baştanbaşa değiştirilmiş ve basın tam anlamıyla iktidarın kontrolü altına alınmıştır.

Hüseyin Cahit'in basın özgürlüğü ve matbuatın sınırlandırılmasına dair mülakatında söylemiş olduğu cümleler aslında İttihat ve Terakki Partisinin hangi gerekçeler ile değişikliğe gittiğini yine basın yoluyla ifade eder niteliktedir; "Ona göre "basın özgürlüğü" sınırsız bir özgürlük biçiminde algılanamaz. Zira sınırsız kontrolsüz kalan her kuvvet suistimale müsaittir. "İstibdada" eğilimlidir. Basın özgürlüğünü "bu muzır vadiye" dökülmekten men edecek sınır öncelikle "kanun"dur.⁵⁶ Bu bakış açısının aslında partinin meşruiyet temelini oluşturduğu belirtilmelidir. Gerçekleştirilen değişiklikleri ise şu şekilde sıralayabiliriz; Yazı işleri müdürleri için yükseköğrenim ve idadi diplomasının zorunlu hale getirilmesi, 3 Mart 1912 tarihli geçici kanunla siyasal gazete imtiyazı almak için İstanbul'da 500, taşrada 200 lira depozito? yardımı ve askerlerin yazı yazmalarının yasaklanması, 16 Şubat 1913 tarihli geçici kanunla edep ve ahlaka aykırı resim ve basının toplanıp yasaklanması, 9 Mart 1913 tarihli geçici kanunla mebusların ve ayan üyelerinin gazete sorumlusu olmalarının yasaklanması ve gazete satıcılarının polisten belge almaları zorunluluğu, 9 Kasım 1913 tarihli geçici kanunla devletin iç ve dış güvenliği tehdit ettiği düşünülen yayın yapan gazetelerin bakanlar kurulu kararıyla kapatılabilmesi, 25 Ağustos 1914 tarihli geçici kanunla askerî sansür memurlarının izni dışında ordu hakkında haberlerin basılmaması, 5 Şubat 1919 sıkıyönetim bölgelerinde sansür kurulunun izni dışında gazete yayınlanmaması, 5 ağustos 1920 tarihli kararname ile dış ilişkilerle ilgili belge yayınlanmasının yasaklanması, 19 Ekim 1921 tarihli kararname ile Kur'an ayetlerinin ve hadislerin hiç birinin basılmaması kararlaştırılmıştır.⁵⁷ Tüm bu değişimlerin bir sonucu olarak İstanbul'da 1909'da 377 olan gazete sayısı 1910'da 130'a, 1911'de 124'e, 1912'de ise 45'e düşmüştür.⁵⁸

Görüldüğü gibi özellikle sansür ve gazetelerin kapatılmasına yönelik maddeler gücün bir merkeze toplanabilmesi noktasında aracı vazifesi görmüştür. Dönemin belirgin özelliklerinden biri olan "vatanı kurtarma" ülküsü her kesim tarafından farklı yorumlanmış ve basın aracılığı ile hayata geçirilmiştir. İttihat ve Terakki Partisi de çıkarmış olduğu basın kanunu ile yine

⁵⁵Topuz, *100 Soruda Türk...*, s. 98.

⁵⁶Hakan Aydın, "Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2010, s. 556.

⁵⁷ Baykal, a.g.m., s.187.

⁵⁸ Çakır, a.g.e., s.117.

bu ölküye hizmet ettiği düşünçesi ve oluşturmaya çalıştığı algı ile gücünü sağlamlaştırmış ve muhalefetin şiddetine maruz kalmıştır. Örneğın Ahmet Samim'in 10 Şubat 1910 tarihli yazısında basın için söylemiş olduğu sözler dönemin gazetecilik anlayışını yansıtmaktadır; "Basın halkı her konuda aydınlatmak zorundadır. Gerekirse hükümetin zayıflığını ortaya kor, kusurlarından yanlışlarından söz eder. Bizde garip bir ruh hali var. Basın Osmanlılığın gücünden ve şanından söz ederse görevini yerine getirmiş sayılıyor, bunun dışına çıkıp da bozuklukları ortaya korsa kötü bir yol tutmuş oluyor. Sizi ihanetle, kötü bir amaca hizmet etmekle suçluyorlar."⁵⁹

Örfi İdare Dönemi

Hürriyetin sağlayıcısı olarak kendini kuran İttihat ve Terakki Partisi, meşrutiyeti de hürriyetin bir gereği olarak vazgeçilmez kılmaya çalıştıysa da bu iki kuruma karşı muhalif bir tepki ortaya koymuştur. Balkanlardan gelen siyasi güruh, İstanbul'un belli kesimlerinden bir toplumsal muhalefet ile karşılaştılar. Muhalif kanada karşı gösterdikleri tepkiler devirmeye çalıştıkları padişahın yöntemlerinden daha az baskıcı olmadığı gibi, kimi zaman onun yöntemlerine de başvurular.⁶⁰ Muhalefeti harekete geçiren konuların başlıcaları; alaylı zabıtların ordudan tasfiyesi, askerlikten muafiyetin kaldırılması noktasında mollaların tepkisi, Babıali ve devlet dairelerinde yapılan ayıklama sonucu açıkta kalan memurların muhalefete tarafına geçmesidir.⁶¹ Buna mukabil İttihat ve Terakki partisinin 28 Kanunusani 1908de şubelerine göndermiş olduğu izahnamede muhalefete yönelik olarak şu satırlar yer almaktadır; "Bugünlerde İstanbul gazetelerinde mukaddes cemiyetimiz aleyhinde görölen taarruzlarla muhtelif cemiyetlerin teşekkülü nazarı dikkati celb edecek dereceyi bulmuş olduğundan bu bapta kardeşlerimize hakiki malumat vermeyi vazife addettik. Muhalif cemiyet mensuplarının bütün gürültüleri birer hükümet memuriyeti koparmak içindir. Cemiyete taarruzları da bu maksatlarına onu mani bilmeleridir."⁶² Bu satırlar özellikle Fedakaran-ı Millet Cemiyetine yönelik olarak kaleme alınmıştır.

Deriş Vahdeti dönemin hedef kavramlarından biri olan hürriyetin idrak edilemediğini ve uygulamalardaki çarpıklığı ise 26 Aralık 1908 tarihli Volkan gazetesindeki yazısında şu şekilde ortaya koymuştur; "Hürriyet, o Kemal'in ağzına yakışan o yücelik kelimesi; eğer o, özgürlüğün babasının tasvir ettiği o semavi kız cisimleşerek zemine inmiş olsa ve sizi bugün bu hal ile görse,

⁵⁹ Topuz, *100 Soruda Türk...*, s.108.

⁶⁰ Serkan Yazıcı, *Osmanlı Muhalefetine Kurumsallaşma Süreci*, Sakarya, 2011, s.4.

⁶¹ Orhan Koloğlu, *1908 Basın Patlaması*, İstanbul, 2005, s. 132.

⁶² İskit, *a.g.e.*, s.149.

kaplanlar gibi size hücumlar göstererek her birinizin parçalarını boşuna harcanmış denecek bir hale getirdi.”⁶³

Talat Paşa'nın Dahiliye nazırlığına getirildiği dönemden itibaren İttihat ve Terakki'nin hükümet seviyesinde kontrolünün artmış olmasına rağmen tam ve doğrudan iktidar devri 11 Haziran 1913'de Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinin ardından kurulan Said Halim Paşa hükümetiyle başlamıştır. İttihat ve Terakki, iktidarla iç içe olduğu süre zarfında tekeli tavrılarını da artırmış, “ittihat kuvvettir” diyerek herkesi kendisine tabi olmaya davet etmiştir. Bu tavrın şekillenmesinde başta yayın organlarından Tanin olmak üzere taraftarı diğer gazetelerinde payı büyüktür.⁶⁴

Serbести gazetesi başyazarı Hasan Fehmi'nin vefatından bir hafta sonra 31 Mart 1325/ 13 Nisan 1909 günü vuku bulan İstanbul'daki askerlerin ayaklaması sekiz gün sürdü; bu süre içerisinde cinayetler işlendi. Şura-yı Ümmet ve Tanin gazetelerinin yönetim yerleri yağmalandı. İkdam, Mizan, Osmanlı ve Serbesti gazeteleri ise ayaklananları destekleyen gruptandı.⁶⁵ Akabinde Abdülhamid'in 1877 de çıkarmış olduğu sıkıyönetim yasası yürürlüğe kondu. İttihatçıların ilan etmiş olduğu sıkıyönetim yine bu yasaya dayanarak basını denetim altına aldı. Özgürlük dönemi ancak sekiz buçuk ay sürmüş ve gazete kapatma uygulamaları da yeniden başlamıştı.⁶⁶ Gazete ve kitapların basılmasından veya neşrinden önce hükümet memurları tarafından muayene ve teftiş olarak tanımlayabileceğimiz sansür, hükümetin siyasetine uygun yazıların basılmasına ve neşrine müsaade edilmesi noktasında yeniden uygulamaya konmuştur.⁶⁷

Mülki idare yerine askeri idare hakim olmuş ve divanı harbin salahiyeti çok geniş tutulmuştu. Tanin ve şurayı ümmet gazetelerinin idarehaneleri yağmalanmıştı. Kapatılan gazeteler ilk önceleri eski adlarına çok yakın başka adlarla çıkmaya başladılar. Daha sonra bu durum aynı sahip ve sorumlu müdür olamayacak şekilde divanı harp tarafından yasaklandı. Bunun üzerine halk hürriyet dendiği zaman öncelikle matbuat hürriyetinin gerekliliğini anlamıştı. Matbuat kanununun çıkması yolunda şayialar yayılmaya başlayınca Sultanahmet'te bir miting düzenlendi. İttihatçı yanlısı olan Hüseyin Cahit'in Yedi Gün mecmuasındaki “1908-1918 On Yılın Hikayesi” adlı hatıralarındaki bölüm basına karşı nasıl bir yöntem uygulanması ve muhalefetin nasıl dizginlenmesi gerektiği yönündeki fikirlerini yansıtmaktadır; “Matbuat

⁶³ Koloğlu, “1908 Basın...”, s.119.

⁶⁴ Birinci, *Hürriyet ve İtilaf...*, s.39-41.

⁶⁵ Kabacalı, *a.g.e.*, s.71.

⁶⁶ Çakır, *a.g.e.*, s.116.

⁶⁷ Ali Birinci, *Tarih Uğrunda Matbuat Aleminde Birkaç Adım*, İstanbul, 2001, s.25.

*memlekete zarar vermişti, 31 Mart'ı doğurmuştu. Serbest bırakılacak olursa dini siyasete alet etmek gibi çok müthiş ve zararlı bir yola sapabilirdi. Bunların hepsini kabul edelim. Fakat matbuat hürriyeti olmayan bir memlekette hürriyetten, kanunu esasiden, meşrutiyetten gülünç olmaksızın bahsetmek imkânı bulunabilir miydi?"*⁶⁸ Buna karşın muhalif çevrelerin dönemin atmosferi için ortaya koymuş oldukları beyanlar daha keskin görünmektedir. Örneğin Derviş Vahdetî'nin, 17 Şubat 1909 tarihli "Devr-i Hürriyet mi Yoksa İstibdat mı" başlıklı yazısında; *"İstibdat cadısını namussuz bir fahişe gibi süslemiş ve yüzüne de pudralar sürerek millete hürriyet diye gösteriyorlar."* Cümlesi o günleri yansıtmaya bakımdan önemlidir. Derviş, ayrıca ittihatçıların muhalif gazeteleri gazete bayilerinde sattırmadıklarını, satanları ise dövdüklerini halbuki matbaanın özgür olmadığı memleketlerde "meşrutiyet vardır." demenin milleti aldatmaktan başka bir şey olmadığını söyleyerek de ittihatçıların uygulamalarını açıkça kınıyordu.⁶⁹ Ali Emiri, "Lakin meşrutiyet perdesi altında meydana çıkan oyun bu zavallı milleti felaketten felakete sevk etti. Menfaat-i vatan ve tahkim-i beka-yı vatan nükat?-i mühimmesi unutuldu. Sen oluyorsun, ben niçin olmuyorum gürültüleri meydanı aldı. Muhalifleri ezmek ve amal-i mekasid meydanları kendilerine kalmak için bila-lüzum ve umum milleti intihar ettirmek suretiyle harpten harbe atıldılar."⁷⁰ diyerek meşrutiyet dönemi basınında gruplaşmaların keskinleştiğini, kavramların meşrutiyet üretimi noktasında belli noktalarda bilinçli kullanımına vurgu yapmaktadır.

1913 yılında Babıali baskını ile İttihat ve Terakki Partisi iktidarı tam anlamıyla elde etmesi, itilafçı gazetecilerin birçoğunun Anadolu'ya sürülmesi ya da yurt dışına kaçmak zorunda bırakılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gazetecilerin savaş yıllarını da sürgünde geçirmiş olduğu bilinmektedir.⁷¹ Hükümet ayrıca, kabine ve ordunun aleyhinde neşriyat yapan Serbesti gazetesi ve matbuatı ile Yeni Asır ve Şam'da çıkan El-Muktebes adlı gazete ve dergilerin de kumandanlığın teklifiyle yayınının durdurulması kararını vermiştir.⁷² Refik Halit Karay da bu dönemi şöyle anlatıyor: "1913 darbesiyle İttihat ve Terakki iktidarı tam olarak eline geçirince karşıt gazetecilerin çoğunluğunu Anadolu'ya sürmüştür. Kendileri için en büyük siyasi hareket olarak, Hürriyet ve İtilafçıları gördükleri için onların yayın organlarına fazla

⁶⁸ İskit, *a.g.e.*, s.155,196.

⁶⁹ Çakır, *a.g.e.*, s.116.

⁷⁰ Seher Erdoğan Çeltik, *Ali Emiri'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Ankara, 2015, s.129.

⁷¹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul,2010, C.I, s.248.

⁷² Zekeriyâ Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul, 1999, s.120.

fırsat vermiyorlardı. Hatta o gruba yönelik bir jurnalcılık faaliyeti başlatmışlardı.⁷³ Görüldüğü gibi dönemin basın anlayışı tam anlamıyla değişmiş istenilen düzeye çıkarılmadığı gibi yine eski uygulamalara sahne olmuştur.

Dönem İçerisindeki Gazeteci Suikastleri

Özgürlük ortamı ne yazık ki hem özgürlüğü tadanlar ve hem de bunu sağlamakla yükümlü olanlar tarafından gereği gibi algılanıp uygulanmamıştır. İttihat ve Terakki yanlıları kamuya karşı adil bir tavır sergilemekten geri durdukları gibi muhalifleri susturmak için basını bir araç olarak algılamış, kaldırılan istibdadı, bu kez kendileri uygulamışlardır.⁷⁴ Bu durum muhalif basında tepki ile karşılanmış lakin itirazlara mukabil İttihat ve Terakki Partisi'nin 28 Kanunusani 1908'de şubelerine gönderdiği izahnamede geçen şu satırlar muhalefete karşı görüşlerini anlamada belirleyicidir: "Cemiyetin, umumi menfaatlerden başka bir şey düşünmediği ve hayırlı maksadında devam ettikçe gündün güne kuvveti artmakta bulunduğu cihetle bu gürültülerin Cemiyet nazarındaki kıymeti hiç'tir, sıfırdır."⁷⁵ Görüldüğü gibi iktidarın ortaya koymuş olduğu söylemleri kullanımında bir tezat görülmektedir. İttihat ve Terakki derneğine katılan Balkan komitecileri özgürlüğü sadece kendi düşünceleri kapsamında görmüşler ve eleştirilere karşı yazarları sokak ortasında öldürmekten çekinmemişlerdir.⁷⁶

Bu minvalde ilk basın şehidi olan Hasan Fehmi zikredilmelidir. Orta tahsilini bitirdikten sonra mülkiyeye giren Hasan Fehmi, ardından Jön Türklerin arasına karışarak Paris'e kaçmış buradan da Mısıra gitmiştir. Meşrutiyette aradığı özgürlük ortamını bulamadığını anlayan Hasan Fehmi, ittihatçıların icraatını eleştirme fikriyle Serbesti gazetesinin başyazarlığına geçerek iktidara karşı sert eleştirilerine başlamış ve meşrutiyetin ilk yıllarında en çok okunan gazete olmuştur. İttihatçılar bunun üzerine önce tehdit yoluyla uyarılarda bulunmuş daha sonra ise öldürülmesine karar vermişlerdir. 6 Nisan 1909 tarihinde Hasan Fehmi ve arkadaşı mülkiye kaymakamı Ertuğrul Şakir Bey, Beyoğlu'ndan İstanbul yönüne ilerlerken, Galata köprüsü üzerinde saldırıya uğramıştır. Hasan Fehmi Bey ensesinden aldığı kurşunla orada vefat etmiştir. Ertuğrul Bey, kurşunu atanların süvari zabiti olduklarını gördüğünü

⁷³ Çakır, *a.g.e.*, s.124.

⁷⁴ Korkmaz, *a.g.e.*, s.50.

⁷⁵ İskit, *a.g.e.*, s.152.

⁷⁶ Çakır, *a.g.e.*, s.123.

söylemiştir.⁷⁷ Cinayetin ertesi günü 7 milletvekili imzasıyla bir önerge gündeme gelmiş ve; *“Ömrünün büyük kısmını vatan uğrunda sürgünlerde geçiren Serbesti baş yazarı Hasan Fehmi Efendi dün gece öldürüldü... adam öldürmek kadar meşrutiyetin ününe medeniyetin vicdanında milli mevki ve haysiyetimizi zarara uğratacak bir hareket olamaz. Polisin iki tarafını kontrol ettiği bir köprüde katillerin tutulamaması anlaşılır gibi değildir.”* denerek suçluların bulunamaması noktasında iktidara eleştiri yöneltmişlerdir.⁷⁸ Ali Kemal bu cinayeti *“Hasan Fehminin başına değil, söz hürriyetine, vicdan hürriyetine en basit ve en başta gelen hukuk-u beşere (insan haklarına) atılmış bir kurşun”*⁷⁹ olarak ifade eder. Satirik basında meclisin açılışı ve halkın duygularına oldukça hitap eden gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesi gibi hadiselerinde yer almıştır.⁸⁰

Bu cinayet ilk olmasının yanı sıra maalesef son olmayacaktır. Aynı şekilde muhalefetin gelişmesinde büyük rolü alan Sada-yı Millet gazetesinin başyazarı Ahmed Samim'in öldürülmesi yine bir yıl sonraya tarihlenmektedir. Çalışmakta olduğu Sada-yı Millet gazetesi, Hüseyin Cahit'e göre İstanbul mebusu ve Rum olan Kozmid'i'nin çıkardığı bir gazeteydi. Rıza Nur'a göre Karamanlı Rumlar, Feroz Ahmad'a/Ahmed'e göre ise sahibi Yorgaki Molla Hrinos idi. Bu dönemde ön planda olan Girit'i korumaya çalışan Osmanlı Devleti'ne mukabil Rum çevrelerinin açık muhalefeti ve bu durumda Ahmed Samim'in o gazetede çalışması dikkati çekmekteydi.⁸¹ Ahmed Samim, 1884 yılında Pirizrende doğmuş, tahsilini ise Fatih ilkokulu, Galatasaray Lisesi ve Robert Kolejinde yapmıştır. Meşrutiyet inkılabı üzerine gazeteciliğe başlamış Osmanlı ve Hilal gazetelerinde çalıştıktan sonra Sada-yı Millet gazetesi başyazarı olmuştur. Sultan Abdülhamid'in şahsına karşı şiddetli yazılar da kaleme almış olan Ahmed Samim, bu dönemde İttihat ve Terakki yönetimine karşı eleştirilerini sunmaktan çekinmemiş ve örf-i divan harbe ait bazı vesikaları da kendisi neşretmiş olmasından dolayı İttihat ve Terakki'nin dikkatini çekmişti. Kendisine mutasarrıflık teklif edilmişse de o, *“vicdan hazzı”*nı tercih ettiğini söyleyerek reddeden 26 yaşındaki genç yazar, 9 Haziran 1910 günü gazetesinde makalesini bitirip arkadaşı Fazıl Ahmed'le matbaadan çıktıktan sonra öldürülmüştür. Bir başka öldürülen gazeteci ise 13 şubat 1909 tarihinde neşr edilen sosyalist olarak anılan İştirak gazetesi sahibi Hüseyin Hilmi Bey'dir. Kendisi Hasan Fehmi'nin öldürülmesine gazetesinde büyük tepki

⁷⁷ Özbay, a.g.e., s.137.

⁷⁸ Koloğlu, 1908 Basın..., s.128.

⁷⁹ Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet*, İstanbul, 2013, s.215.

⁸⁰ Brummett, a.g.e, s.53.

⁸¹ Sina Akşin, *Jön Tükler ve İttihat ve Terakki*, Ankara, 2014, 285.

göstermiş ve bunun üzerine gazetesi 13 Haziran 1910'da kapatılmıştır. Ayrıca Ahmet Samim'in öldürülmesi konusunda da İttihatçılara karşı tavır almış, eleştirilerde bulunmuş ve akabinde bozdoğan kemerleri civarında öldürülmüştür.⁸²

Mizan gazetesi muharriri Zeki Bey de, ittihatçıların yanlış yol tuttıklarını memleketi iyi idare edemediklerini görerek mizan gazetesinde imzası olarak yazılar yazmaya başlamıştır. Kendisi 1866 Kayseri'de doğmuş ve Galatasaray Lisesi ile Mülkiye Mektebinde tahsilini tamamlamıştı. Hariciye ve Duyun-ı Umumiye de çalışmış, Fransızca öğretmenliği yapmış, tarih ve ekonomi alanında yetkin, hürriyet taraftarı, kültürlü bir insan olarak tarif edilmektedir. Kendisi şedit tenkitlerinden dolayı 10 Temmuz 1911 günü oturmuş olduğu Bakırköy'de tabanca ile öldürülmüştür.⁸³ Eleştirdiği konular arasında brom madeni sorunu yer alıyordu. Bu madenin işletilmesi için dışarıdan borç alınması ve yolsuzlukların vuku bulması söz konusudur. Tüm bunları ortaya çıkartacak bir kampanyaya girişmek cinayet sebebi olmuştur.⁸⁴

Dönem içerisinde öldürülen Son gazeteci olan Hasan Tahsin, Meşrutiyetin ilanı öncesi ittihatçılara katılmış ve önemli görevler gerçekleştirmiştir. İttihatçıların iş başına geldikleri sırada yaptıkları icraâtlardan rahatsız olan Tahsin, yapmış olduğu uyarıların neticesizliği sonucunda gazetesinde yönetimi eleştiren bir tutum sergilemiştir. Kendisi ittihatçılar tarafından önce Sofya'ya sürgüne gönderildiyse de daha sonra gizlice kaçarak İstanbul'a gelmiş ve eleştirilerine devam etmiştir. Düzenlenen bir toplantıda kahvesine uyuşturucu konulup akabinde ipe boğdurulan Hasan Tahsin cinayetinin ardından İttihat ve Terakki, gizli ihtilal cemiyeti özelliğini sürdürdüğünü ve silahlı kuvvetlerin politikaya sürüklenmesine neden olduğunu ortaya koymuştur.⁸⁵ Hasan Tahsin, ordu desteğini İttihat ve Terakki'den koparmakla cemiyetin perde gerisinden yönelttiği etkisini yok saydırmak peşindeydi.⁸⁶ Tüm bu örnekler üzerinden anlaşılacağı gibi "hürriyet" ve "meşrutiyet" kavramlarının siyasal gruplar aracılığı ile halka aktarımı bir karşılık bulmuştur. Fakat zaman içerisinde meşrutiyet kaynağı olan bu kavramlar tekeli bir yaklaşımın oluşturulmasında araç vazifesi görmüştür. Basının bu noktada ki karşıt faaliyetleri bastırılmış ve adeta tek bir gücün kalcılığı sağlanmak istenmiştir. Gazetecilerin öldürülmesine kadar varacak olan uygulamalar ile öteki olgusuna karşı İttihat

⁸² Şapolyo, *a.g.e.*, s.178-181.

⁸³ Şapolyo, *a.g.e.*, s.180.

⁸⁴ Topuz, *İkinci Mahmuttan Holdinglere...*, s.91.

⁸⁵ Korkmaz, *a.g.e.*, s.54.

⁸⁶ Koloğlu, "1908 Basın...", 126.

ve Terakki Partisinin yaklaşımının geçirmiş olduğu dönüşümü anlamamız bakımından önemlidir.

Sonuç

Bir iktidar mekanizmasının oluşumunda bir çok alanın tesiri olmasının yanı sıra biz bunlardan biri olan basın kavramını ele aldık. Bunun sebebi zihni bir dönüşümü, dönemsel açıdan önemli bulmamızdan kaynaklanmaktadır. Dönem içerisinde kullanılan kavramların ancak halkın katılımı ve desteği ile hayata geçirilebilmesinin mümkün olacağına inanan İttihat ve Terakki Partisi, aynı doğrultuda basın üzerinden bir algı oluşturmaya çabalamıştır. Fikirlerin, düşüncelerin halka ulaşması ve beraberinde oluşturulan kolektif düşün bunu sürekli kılacak olan yegane unsurdur. Bu noktada basının araçsallaştırılması ve siyasal grupların ifade gücü şeklini alması ideolojik bakımdan önemini korumaktadır. Basın tarihinde 1908 ihtilali sonrası düşünüldüğünde, Meşrutiyet rejiminin en büyük savunucularından biri olarak karşımıza çıkar. Bir nevi halkın bilinçlendirilmesi görevini taşımaktadır. Bu yüzden gazeteler, meşrutiyetin getirmiş olduğu haklar ve neliğine dair yazılarla doludur. Bu aşamadan sonra üzerinde durmuş olduğumuz iktidar, bir nevi eylemlerine bir zemin üretebilme gayesiyle de kendi yayın organlarını kullanacaktır. İlerleyen süreçte İktidarın basın üzerinden belli kesimleri simgesel şiddete tabi tuttuğu, bunun kaçınılmaz sonucu olarak hainlik suçlamalarının yine basın üzerinden ifade edildiği bir anarşi ortamına sahne olması arzu edilen hürriyet ortamına erişilemediğini gösterir. Aslında iktidarların kendilerini öteki üzerinden kurduğu ve bunu yaparken kullandığı araçların meşrutiyet üretimi noktasında kullanımı bilinen bir gerçektir. Basının ideolojik bir araç olarak kullanımı sadece II. Meşrutiyet dönemine özgü olmayıp, Cumhuriyetin kabulü ve iktidarının oluşumunda da karşımıza çıkacaktır. Günümüzde de hususiyetini korumaya devam eden basın, sosyal bir varlık olan insan ve içinde yaşamakta olduğu topluma karşı bir güç oluşturabilmek ve varlığını meşru kılabilmek adına sahip olduğu hakikatini duyurma ihtiyacını bu araç ile karşılamaya devam edecektir. Basının asıl tesiri, etki alanına almış olduğu kesimin algılarının şekillendirilmesinde önemli rol oynamasıdır. Objektif olabilmek hedefi ile yola çıktığında işlevini doğru üzere sürdürebilecek olan bu kavram aynı zamanda gücün oluşumuna katkı sağlamada ve tek bir doğru çerçevesinde zihinlerin iğdiş edilmesinde de kullanılabilir.

Kaynakça

Akşin, Sina, *İttihat ve Terakki ve Jöntürkler*, İstanbul, 2014.

Alemdar, Korkmaz, *İletişim ve Tarih*, Ankara, 1996.

- Althusser, Louis, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, 1994.
- Amca, Hasan, *Doğmayan Hürriyet*, İstanbul, 2013, s.215.
- Arslan, Ali, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını*, İstanbul, 2005.
- Aybakan, Bilal, İbrahim Kafi Dönmez, "Meşru", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2004, C.29.
- Aydın, Hakan, "Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2010.
- Ayhan, Ahmet, "Gazete Yarındır Yarın Gazetenin Olacak", *Gazete Nedir Ne Değildir? Ve Basın Özgürlüğü*, İstanbul, 1987.
- Baykal, Hülya, *Türk Basın Tarihi 1831-1923 Tanzimat Meşrutiyet Milli Mücadele Dönemleri*, İstanbul, 1990, s.187.
- Birinci, Ali, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası İkinci Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakkiye Karşı Çıkanlar*, İstanbul, 2012.
- Birinci, Ali, *Tarih Üçünde Matbuat Aleminde Birkaç Adım*, İstanbul, 2001.
- Bloch, March, *Feodal Toplum*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, 1995.
- Brummett, Palmira, *Image And Imperialism in The Ottoman Revolutionary Press 1908-1911*, New York, 2000.
- Çakır, Hamza, *Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri*, Ankara, 2002.
- Erdoğan Çeltik, Seher, *Ali Emiri'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Ankara, 2015.
- Doster, Barış, "Jön Türklerin Birikimi ve Cumhuriyet", *Orhan Koloğlu Armağanı*, Yay. Haz., Orhan Çolak, İstanbul, 2009.
- Durmuş, İsmail, "İktidar", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, C.22.
- Ertuğ, Hasan Refik, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, İstanbul, 1959.
- Hanioğlu, Şükrü, *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*, İstanbul, 1985.
- Hoffer, Eric, *Kesin İnançlılar*, İstanbul, 2011.
- İnuğur, Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul, 1982.
- İskit, Server, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara, 1943.
- Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1994.
- Karabekir, Kazım, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İstanbul, 2014.
- Kaya, Mehmet, Siklon, Sinem, "Bazı Osmanlı Gazetelerinde Siyasal Reklam ve Propaganda (1908-1918)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2012, Yıl 8, S.16.
- Kocabaşoğlu, Uygur, "Hürriyet"i Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını, İstanbul, 2010.
- Koloğlu, Orhan, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, 1985, C.1.
- Koloğlu, Orhan, *1908 Basın Patlaması*, İstanbul, 2005.
- Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul, 2010, C.I.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları*, İstanbul, 2010, C.II.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'da Kamuoyu*, İstanbul, 2010.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul, 2006.

Korkmaz, Fahrettin, *Tarihsel Süreçte Türkiye'de Basın Özgürlüğü*, Ankara, 2005.

Okay, Vahap, *Babıali Konuşuyor*, İstanbul, 1989.

Özbay, Cahit, *Dünyada ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi*, İstanbul, 2014.

Özkorkut, Nevin Ünal, "Basın Özgürlüğü Ve Osmanlı Devletindeki Görünümü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2002, c.51, s.3.

Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın*, Ankara, 1971.

Şirin, İbrahim, "İktidar Teknolojileri ve Entelektüeller", *Düşünen Siyaset*, Ankara, 2005.

Tamer, Aytül, "İttihat ve Terakki Kendini Anlatıyor: Cemiyetin Propaganda Broşürleri", *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*, edit. Hakan Aydın, Konya, 2010.

Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 1973.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul, 2003.

Türkmen, Zekeriya, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul, 1999.

Tütengil, Cavit Orhan, *Yeni Osmanlılardan Bu Yana İngiltere'de Türk Gazeteciliği 1867-1967*, İstanbul, 1969.

Yust,K., *Kemalist Anadolu Basını*, yay. Haz. Orhan Koloğlu, Ankara, 1995.

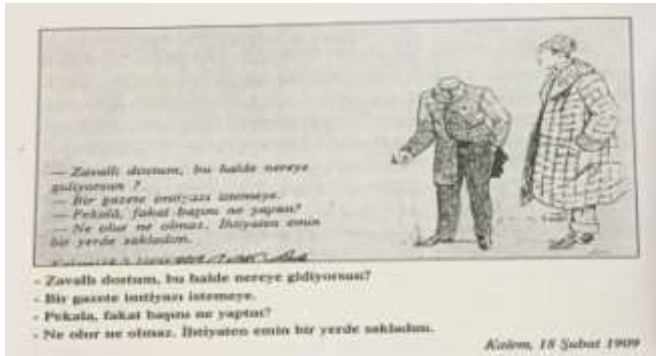
Tanin, Nr.3, 6 Recep 1326 (4 Ağustos 1908).

Tanin, Nr,14, 17 Recep 1326 (1 Ağustos 1908).

EKLER

Koloğlu, "1908 Basın...", s..137.

Koloğlu, "1908 Basın...", s.115.

Koloğlu, "1908 Basın...", s.131.